

PRIKAZI, OSVRTI, PROMOCIJE – REVIEWS, PRESENTATIONS

Starine, Knjiga 61, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
Zagreb 2000., str. 286.

Stručna edicija *Starine* predstavlja povremeno izdanje Razreda za društvene znanosti u okviru Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Izlaze od 1869. godine i po značajnim radovima i priložima prepoznatljive su i nezaobilazne u historiografskoj produkciji jugoistoka Evrope. Najnoviji broj zastupljen je sa šest radova, izvornih naučnih pristupa prošlosti od srednjeg vijeka do suvremenog doba u kojima je potvrđena kvaliteta naučnog pristupa izvornoj podlozi.

Pojam feudalizma obuhvata najrazličitije sadržaje kroz vrijeme i u društvima. Neki društveni i državni elementi hrvatske države upućuju na bizantsku praksu feudalizma iz perioda do XII. stoljeća. Krećući se kroz oskudnu izvornu podlogu, Luj Margetić detaljnim analizama i praćenjem historiografskog rasta značajno diktira i danas predvodi razvoj naučnog diskursa u razumijevanju starije hrvatske prošlosti (*O nekim pitanjima starije hrvatske povijesti*, 1-20). Kontekstualizacija rijetkih pokazatelja ranosrednjovjekovlja često je osnova za sveobuhvatnije, pa i udžbeničke, analize i sinteze. Otuda se u pristupu autora njihovo identificiranje sa razlogom drži problemskim i kao osnova za daljnja istraživanja. Na ovom mjestu to su pristupi Taktikonu Uspenskog, pitanje pouzdanosti Gottschalkovih vijesti i datacije Trpimirove darovnice u 840. godini (koji omogućavaju da se osnivanje bizantske teme Dalmacije situira početkom 40-ih godina 9. stoljeća i da se Trpimirov protivnik u ratu identificira sa strategom teme), pristupi pitanju pouzdanosti podataka Tome arhiđakona (koji s pravom kraljevsku i eparhijsku poziciju vezuje za Držislava), te analiza različitih intitulacija: rex, dux, comes, pri čemu dux treba prevoditi sa vojvoda (koja pokazuje složenost međunarodnog položaja hrvatskog vladara).

Predmet rada istaknutog poznavaoaca vjerskih prilika srednjovjekovne Bosne Franje Šanjeka je zamršeni čvor bosanskog srednjovjekovlja sa središtem u Crkvi bosanskoj. Na ovom mjestu autor daje novi doprinos izvornoj podlozi objavljivanjem rukopisa *rasprave* između rimokatolika i bosanskog patarena, te tezom o njenom autoru (Pavao Dalmatinac, 1170/75.-1255.: *Rasprava između rimokatolika i bosanskog patarena*, 21-121). 'Rasprava', pisana za potrebe franjevačkih propovjednika, misionara u Bosni, redigirana je 30-50-ih godina 13. stoljeća. Kada je njen pronalazač Franjo Rački u prvom broju Starina daleke 1869.g. objavljivao 'Raspravu', nije se služio izvornim rukopisom, nego autoriziranim prepisom, u kojem izvorna vrijednost nije u potpunosti poštivana. Izvorni tekst, koji autor objavljuje uporedo sa prevodom (Marciana, Venecija), prema vanjskim i unutrašnjim karakteristikama, slovima i jezičkom izričaju u venecijanskoj redakciji smiješta se u drugu polovinu 14. stoljeća. Po mišljenju autora najpozvaniji da bude autor 'Rasprave' bez sumnje je Pavao Dalmatinac, za kojeg bi se moglo povezati ovo, kako se Pavlu i pripisuje: "jedno učeno djelo protiv krivovjercata onih krajeva".

Zahvaljujući novijim istraživanjima, prije svega u švedskom Državnom arhivu (Riksarkivet, Stockholm), Mladen Ibler i Petar Strčić rasvjetljavaju u dosadašnjim radovima neosvjetljeni period (1424. -1434.) iz života Ivana Anža Frankopana, ogranka porodice Krčkih, kojem se i tačno vrijeme smrti sada zna, 20.11. 1436.g. (*Hrvatsko-skandinavske veze u prvoj polovici XV. stoljeća /Ivan VI. Frankapan i Erik VII. Pomeranski/*, 123-145). Gian Franchi (Johan Franke), za koga se donedavno smatralo da je mletačkog porijekla, ustvari je Ivan VI. Frankapan koji se nalazio u Švedskoj kod prvog kralja Skandinavske (Kalmarske) unije Erika VII. Pomeranskog. U radu autori prate vezu između Erika i Ivana, Erikov put u Svetu zemlju preko istočne jadranske obale, te poziciju Ivana VI. Frankopana kao kraljevog upravitelja dvorca Stegeborg u Švedskoj.

Ni Hrvatska ni Istra (istarsko okružje) nisu bile zaostala područja u Habsburškoj monarhiji. Gospodarskoj osnovi hrvatskog pokreta Istre sredinom 19. st. pažnju posvećuje Petar Strčić (*Gospodarska osnovica hrvatskog pokreta Istre /Prvo razdoblje, 40.-80. godine XIX. st./*, 147-187). Autor u radu prati početke organiziranog istupa na gospodarskom polju u kojem se povlašteni sloj manjinskih Talijanaša (Talijana) konzervativnom politikom održava na vlasti. Palijativnim mjerama Monarhija je nastojala smiriti djelatnost preporoditeljskog angažmana u gospodarstvu Istre. U suštini je istarska privredna osnova i dalje nazadovala. Sa više primjera ilustrirana je djelatnost hrvatskog pokreta Istre u ovom razdoblju.

Rad o boravku Stjepana Radića na Korčuli 1926.g. autor Franko Mirošević započinje pregledom gospodarskih prilika na otoku, i stanja kojeg je prouzrokovala vinogradarska kriza (*Stjepan Radić na otoku Korčuli 1926. godine*, 189-216).

Prije dolaska Stjepana Radića, te tokom svoje posjete Korčuli 1925.g. kralj Aleksandar je izjavio da se radi o divnom narodu, ali strašnoj sirotinji. Posljedica teškog stanja je bilo iseljavanje. Hrvatska republikanska seljačka stranka (kasnije Hrvatska seljačka stranka) pojavljuje se jačom organiziranošću na Korčuli 1923.g. Posjet Stjepana Radića Korčuli sastavnica je političke turneje koju je ugledni političar provodio poslije uspjeha na izborima. Uspjeh stranke na Korčuli i jak otpor režima prema posljedicama izbora bili su dodatni motivi koji Radićevu posjetu čine značajnom. Detaljnije autor prati Radićev posjet gradovima Korčuli, Veloj Luci, Blatu te njegovim istupima. Posjetom Radića afirmacija HSS-a i njenih programskih orijentacija na Korčuli bila je uspješna. U prilogima (3) autor daje policijske izvještaje koji su pratili i ocjenjivali Radićevu posjetu (iz Državnog arhiva u Dubrovniku).

Najveći privatni novčani zavod na južnoslavenskim prostorima, Prva hrvatska štedionica osnovana je u Zagrebu 1846.g. Ovom gigantu u favoriziranju industrije međuratnog razdoblja u Hrvatskoj, Bosni, Vojvodini i Srbiji pažnju posvećuje Mira Kolar. U središtu rada su dvojica izuzetnih financijskih stručnjaka, nedovoljno zastupljenih u proučavanju moderne ekonomske misli, Juraj Demetrović i Dušan Plavšić (*Prva hrvatska štedionica u Zagrebu i uloga ministra Jurja Demetrovića i Dušana Plavšića u njejoj sanaciji 1932. do 1935. godine*, 217-284). Snažnom udaru, kojeg pokreće velika svjetska ekonomska kriza, Prva hrvatska štedionica odupirala se bez državne pomoći, zahvaljujući programskom zdravom razvojnem poslovanju, sve do 1932.g. Tražena pomoć od države, koja je favorizirala i privilegovala državne banke, izostajala je pa je njen kolaps bio neizbježan. Svoje usluge na polju prebrođavanja krize 'Štedionici' daju dvojica stručnjaka - Juraj Demetrović i Dušan Plavšić. Osam dokumenata datih u prilogu pokazuju na koji su način od 1932. do 1935. godine dvojica stručnjaka djelovali u sanaciji i spašavanju Štedionice. ■

Esad Kurtović